ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեծ զանազանութիւն կայ։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Նիժից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Կապոյտ անտրակ։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ—Տեղեկացոյց։—Բանասիրական։ Հայ երիտասարդութիւնը։

ՄԵԾ ԶԱՆԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅ

—

Առաջին անգամ, երբ «Մշակը» հիմնվեցաւ, կարելի էր կարծել որ մեր լրագրին ամենից շատ կը համակրեն բարձր ուսում ստացածները։ Բայց հակառակն եղաւ։ Բարձր ուսում ստացածները բոլորն էլ հեռացան և նրանց տեղը բռնեցին ժողովրդի մարդիկ։

Այդ բաւական չէ։ Ոչ թէ միայն բարձր ուսում ստացած երիտասարդութիւնը չը տուեց ոչ մի մարդ որ շարունակ աշխատակցէր «Մշակին», բայց և մեր լրագրի բաժանորդների թւում համալսարանականները ամենաչնչին պրօցէնտ են կազմում։

Ճշմարիտ է ուսանողներից շատերը աշխատակցում են «Մշակին», բայց միայն այն ժամանակ մինչև որ ուսանող են, իսկ հէնց որ իրանց ուսումն աւարտում են կարծես դադարում են «Մշակին» համակրելուց....

Դորանից երևում է որ մեր լրագիրը այնպիսի ուղղութիւն, այնպիսի ոգի ունի, որ նրան կարող է համակրել միայն վառ գաղափարներ, թարմ զգացմունքներ ունեցող երիտասարդ մարդիկ, որոնց մտաւոր զարգացումը դեռ ևս չէ քարացել, չէ սառել յայտնի, պաշտօնական, վերջացած ձևի մէջ, չէ սահմանափակվել յայտնի պաշտօնական շրջանակների մէջ...

Ուրեմն «Մշակին» կարող է համակրել, այդ լրագիրը կարող է սիրել միայն այն մարդը, որ դեռ ձգտում է, դեռ ևս դիմում է դէպի զարգացումը և դեռ չէ դարձել անշարժ և անտարբեր դէպի ամեն նորութիւն, դէպի ամեն շարժում։

Զարմանալի է որ մեր համալսարանական ուսանողները դեռ կեանքի, շարժման, առաջադիմութեան տարր են ներկայացնում, քանի որ դեռ ուսանող են։ Բայց հէնց որ աւարտում են իրանց ուսումը, նրանց մէջ մարում է շարժման, կենդանութեան վառ կրակը, նրանք թմրած, քնած են դառնում։

Այդ տխուր երևոյթը պէտք է լինի մեր համալսարանական սխալ կազմակերպութեան հետևանքը։

Կան երկու ուրիշ տարրեր, որոնք միշտ զգայուն են մնում դէպի առաջադիմութիւն, դէպի նոր մտքերի ըմբռնելը, դէպի երիտասարդական, իդէալական, միշտ նոր, միշտ թարմ, միշտ առաջադէմ մտաւոր հոսանքը։ Այդ երկու տարրերը կանայք և զինուորականներն են, որոնց երևակայութիւնը միշտ վառ է, ամեն նոր մտքերին ենթակայ։ Եւ ճշմարիտ, այդ երկու տարրերը, որոնք «Մշակի» գոյութեան առաջին տարին կատարելապէս բացակայ էին, այժմ հետզհետէ աւելի և աւելի սկսում են համակրել մեր գործունէութեանը։ Այդ երևում է մեր բաժանորդների ցուցակից։

Աւելորդ է ասել որքան այդ երևոյթը մեզ ուրախացնում է։ Բացի բաժանորդներից այդ երկու հասարակական տարրերի ներկայացուցիչները բազմանում են հետզհետէ և մեր ընթերցողների թւում։

Դորանից պարզ երևում է որքան մեծ զանազանութիւն կայ այդ երկու կենդանի, նոր գաղափարները սեփականելու ընդունակ տարրերի և անշարժ, անտարբեր, թմրած, իր ինքնուրոյնութիւնը կորցրած համալսարանական շրջանի մէջ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Բ

Գաւառական քաղաքների երիտասարդութիւնը *)

—

Կեանքը մեր գաւառական քաղաքներում շատ նման է միմեանց. բաւական է վերցնել մի քաղաքի երիտասարդութիւնը, և միւսների մասին կը ստանանք համանման տեղեկութիւն։

Այստեղ աւելի պարզ կերպով աչքի է զարկում այն սթափումը, որ նշմարեցինք գիւղերում։ Ամեն ինչ մի անյայտ խթանով ձգտում է դէպի Նորը, դէպի աւելի վայելուչը։ Տարակոյս չը կայ, որ ամեն մի փոփոխութիւն կեանքի մէջ, որ ինքնուրոյնաբար չէ ծագում նոյն իսկ կեանքի փոքր առ փոքր և յաջորդաբար քաղաքակրթվելուց, այլ միանգամով ընդունում է ամեն ինչ դրսից և օրինակից,—մի այսպիսի կապկութիւնը շատ անգամ կարող է ձգել և ծուռ ճանապարհի վրա։ Այդ դէպքում գաւառական քաղաքների վիճակի մէջ մեծ դեր է խաղում Թիֆլիսը։

Միայն մի քանի գաւառական քաղաքներ ունեն արքունի գիմնազիաներ, միւսները պրօգիմնազիաներ, իսկ մեծ մասը տարրական միջնակարգ դպրոցներ։ Բացի յիչեալներից, համարեա բոլոր քաղաքներում հայերը ունեն իրանց ազգային կամ թեմական կամ ծխական դպրոցները։ Վերջինները լցված են լուսաւորչական հայերով միայն. օտարազգիներ, կաթօլիկ կամ բողոքական հայեր չեն ընդունվում։ Արքունական դպրոցների մէջ նոյնպէս հայ աշակերտների թիւը մեծամասնութիւն է կազմում. կարելի է մօտաւորապէս ասել, որ 10 ուսանողից 9-ը հայ է։ Բայց պէտք է գիտենալ, որ ռուսական Հայաստանի քաղաքներից շատերի մէջ, որպէս են՝ Հին-Նախիջևանը, Օրդուբադը, Շուշին, Գանձակ, Շամախի, Նուխի, Բաքու, Դէրբէնդ,—մահմետականները եթէ մեծամասնութիւն չեն կազմում, գոնէ թւով հայերից շատ պակաս չեն, այսուամենայնիւ նրանց զաւակները դպրոցների մէջ ամենաչնչին տեղ են բռնում։ Կրօնական մոլեռանդութիւնը առաջնակարգ դեր է խաղում այստեղ։ Զարմանալին այն չէ, որ դպրոցները լցված են ըստ մեծի մասին հայ աշակերտներով, այլ այն, թէ որպէս այդ ողորմելի հիմնարկութիւններից դուրս են գալիս՝ նշանաւոր մարդիկ, որ սովորել էին միայն ռուսերէն գրել, կարդալ և սխալներով խօսել։ Ես ճանաչում եմ նահանգական դատարանի նախագահ, հաշտարար դատաւորներ, նօտարիուսներ, և այլ բարձր պաշտօնավարներ, որոնք բացի գաւառական միջնակարգ դպրոցներից, մի այլ տեղ չեն սովորել։ Հասկանալի է, որ դրանք իրանց յառաջադիմութիւնով պարտական են ոչ թէ դպրոցներին, այլ իրանց սեփական աշխատութեանը, որ սկսելով ստոր ծառայութիւններից, և գործնականապէս վարժվելով, զարգանալով, վերջապէս ծերութեան հասակում հասել են բարձր պաշտօնների։

Դժուար է որոշել, թէ որ դասակարգի մանուկները յաճախում են արքունական և որը բուն ազգային դպրոցները, բայց այսքանը յայտնի է, որ արքունական դպրոցները մտնում են գլխաւորապէս որդիները մանր աստիճանաւորների, որոնց ծնողները միջոց չունէին նրանց Թիֆլիս ուղարկելու, որ պահանջում է մեծ ծախսեր։ Իսկ մեր թեմական և ծխական դպրոցները մտնում են որդիները վաճառականների և արհեստաւորների, որոնք շատ փոքր պէտք ունեն ռուսաց լեզուի մէջ, և կամենում են շարունակել իրանց հօրերի պարապմունքը։ Բայց լինում են և այնպիսիները, որոնց թիւը փոքր չէ, որոնք ազգային վարժարաններում պատրաստվելով, մտնում են արքունական դպրոցները։

Բոլոր աշակերտները բնակվում են իրանց ծնողների հետ և բացի հօր տնից և ուսումնարանից մի ուրիշ տեղ չեն ճանաչում. շատ-շատ կարելի է տեսնել նրանց հասարակաց այգում, խումբով նստած իչոտկի վրա, անշարժ նայում են զբօսնողներին։ Մինչև անգամ մերձակայ գիւղերից եկած աշակերտները չեն վարձում առանձին սենեակներ բնակութեան համար, այլ կենում են մի բարեկամի կամ ծանօթի ընտանիքի մէջ։ Ծնողները վճարում են, գիւղից ուղարկելով իւղ, պանիր, ալիւր և այլն։ Շատ գիւղացի աշակերտներ, որոնց ծնողները բոլորովին աղքատ են, վճարում են իրանց ծառայութեամբ։ Դա մի զարմանալի միջոց է ուսում առնելու, որով յայտնվում է այն սաստիկ ծարաւը, որ քաշում է մեր մանուկներին դէպի դպրոցը։ Գիւղից եկած աշակերտը մտնում է մի ընտանիքի մէջ որպէս ծառայ, առաւօտեան վաղ վեր է կենում, տնային գործերը կատարում է, յետոյ գնում է վարժատուն, այնտեղ մնում է մինչև ճաշ, և վերադառնալով, կրկին շարունակում է իր տնային ծառայութիւնները. երբ է պատրաստում նա իր դասերը,—դա մի հրաշք է, միայն գոհ է, որ նրան տալիս են մի կտոր հաց, հագցնում են տան հնոտիքներով. թէև պատահած ժամանակը սաստիկ ծեծում են, եթէ գտնում են որ և իցէ զանցառութիւն իր պարտաւորութիւնների մէջ։ Այսպէս է սկսում գիւղացի աղքատ ուսանողը, և պատերազմելով ահագին դժուարութիւնների հետ, հասնում է մինչև համալսարան։

Գաւառներում ծնողները սաստիկ խիստ են դէպի ուսանող աշակերտը. նրան պահում են զգոյշ հսկողութեան ներքոյ, որպէս մի աղջիկ, և դրսումը կորցրած ամեն մի աւելորդ րոպէի համար հաշիւ են պահանջում։ Միջոց ունեցող հայերը որդուն առանց սպասաւորի դպրոց չեն ուղարկում, և նա երեխայութիւնից սովորում է այն բանին, որ միշտ մէկը պէտք է առաջնորդէր նրան կեանքի մէջ։ Այսպէս, բարոյականութեան հետ պահպանվում է և աշակերտի անծանօթութիւնը աշխարհի հետ։ Ամենահարուստ աղայի որդին գրպանում չունի մի կոպէկ ծախսելու համար, և այդ, հօր կարծիքով, կը պահէր նրան չարալլութիւնից, բայց որդին երբեմն խարջելու փող է գտնում. ծրտեղից. Աստուած գիտէ...

Գաւառական քաղաքներում նշմարվում է նոյնը, ինչ որ տեսանք գիւղերում. այսինքն, թէ մանուկների և թէ ծնողների մէջ մի սաստիկ բաղձանք դէպի բարձրը և դէպի աւելի կատարեալը։ Աւարտելով տեղային տարրական դպրոցում, աշակերտը աշխատում է դիմել Թիֆլիս, ինչ հնարքով և լինէր, մտնել այնտեղի գիմնազիաներից մէկի մէջ, և յետոյ Մոսկվայում կամ Պետերբուրգում համալսարանական բարձր ուսում ստանալ։ Բայց ոչ բոլոր ծնողները ունեն այնքան նիւթական միջոցներ, որ կարողանային հոգալ որդու ծախսերը. այն ժամանակ ապրուստի հոգսը ընկնում է որդու վրա։ Ես ծանօթ եմ եղել Թիֆլիսում մի քանի գաւառացի աղքատ գիմնազիստների հետ, որոնց աշխատութիւնները և անձնազոհութիւնը կատարեալ հերոսութեան են հասնում։ Բնակվում են մի քանի հոգի միասին մի խոնաւ և նեղ սենեակում, առանց սպասաւորի, կերակրվում են օրը մի անգամ ամենաէժանագին հիւրանոցում, շատ անգամ ամբողջ օրեր անց են կացնում մի կտոր երշիկ ուտելով. բայց դարձեալ միշտ կը տեսնէք նրանց ուրախ և գոհունակ դէմքով։ Գիմնազիայից տուն դառնալով, նրանք շտապով ճաշում են, յետոյ տարածվում են քաղաքի մէջ, ընտանիքներում կամ մասնաւոր դպրոցներում դասեր տալու։ Շատ անգամ նրանց աշակերտները մէկը միւսից կէս վերստ՝ կամ աւելի հեռաւորութեան վրա են գտնվում, բայց այդ հոգ չէ, միայն թէ դասեր լինէին։ Ամբողջ ճաշից յետոյ պատելով քաղաքի մէկ ծայրից մինչև միւսը, վերադառնում են տուն ուշ—գիշերային պահուն, բոլորովին ուժաթափ։ Մի կամ երկու գաւաթ թէյը սև հացով կազդուրում է նրանց, այնուհետև սկսում են պատրաստել իրանց սեփական դասերը։ Ամարային արձակուրդները մեծ հունձք են ընծայում գաւառացի աղքատ գիմնազիստներին։ Նրանք պատրաստում են զանազան դպրոցների այս և այն դասատունը մտնելու համար աշակերտներ և փող են ստանում։ Այսպէս մի կողմից իրանց ապրուստը հայթհայթելով, մի կողմից իրանք սովորելով, միւս կողմից ուրիշներին սովորացնելով, աղքատ գիմնազիստները շարունակում են իրանց ուսումը։ Մի և նոյն ժամանակ նրանք չեն

*) Գաւառական քաղաքներ ես կոչում եմ Թիֆլիսի վերաբերութեամբ մնացած բոլոր քաղաքները։

Նու ինչպէս լրագրութեան մէջ, այնպէս էլ ամէն բանի մէջ, այն տարրը, որ խոկապէս պէտք է լինէր ամենաառաջադէմ, հանդիսանում է մեզ մօտ ընդհակառակն, ամենաանշարժ, ամենայետադէմ տարր։

Նու այդ երևոյթը նշմարելի է լինում ոչ թէ միայն Թիֆլիսում, բայց կրկնվում է և ամէն տեղ, նոյնութեամբ կրկնվում է և գաւառներում։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՆԻԺԻՑ

—

1 Նոյեմբերի

Երբ որ հանգամանքների շնորհիւ ես ընկայ Նուխու գաւառը, ես հանդիպեցի մի այնպիսի ժողովրդի, որի գոյութեան համար կեանքիս մէջ առաջին անգամն էի լսում։ Այդ ժողովուրդը Ուտիացիներն են, որոնք մեր երանելի պատմիչ՝ Խորենացու խօսքերով սերվել են հայերից. բայց հայերէն չը գիտեն. ունեն եկեղեցիներ, որոնց մէջ ժողովուրդը ուտիերէն է աղօթում, ունեն քահանաներ, որոնց բերանից միայն եկեղեցու մէջ հայերէն խօսք կը լսես. ունեն վերջապէս մի—երկու ուսումնարան, ուր մի տարի, վեց ամիս մինչև անգամ չեն համբերում մնալ օտար ուսուցիչները, հետևապէս մի կորեկի չափ օգուտ չեն բերում։ նրանք։

Եթէ մի այսպիսի ժողովրդի վրա մտածող չը լինի, եթէ ուտիացի հայը, որ նշանաւոր է իր աշխատասիրութեամբ, քաջութեամբ և երևելի ընդունակութիւններով, ուշադրութիւն չը գտնի մեր կողմից, նա «հ ա յ ո ւ թ ե ա ն հ ա մ ա ր կ ա տ ա ր ե լ ա պ է ս կ ո ր ա ծ կ ը լ ի ն ի»։ Բայց առաւելապէս ո՞վ պէտք է մտածի ուտիացի հային հայերէն սովորեցնելու, ո՞վ պէտք է լինի նրանց կրթութեան պատճառ եղողը՝—մենք կը պատասխանենք՝ Ներսիսեան դպրոցը և Էջմիածնի ճեմարանը։ Կատարում են սրանց վարչութիւնները իրանց պարտքը՝ ոչ, և եթէ կատարում են շատ քչերի վերաբերութեամբ։

Այն ինչ մենք մեծ բաւականութեամբ կարդում ենք «Մշակի» «Ներսիսեան դպրոց» առաջնորդող յօդուածը և, համակրելով նորա մէջ յայտնած մտքին, սպասում էինք, թէ ապագայում Ներսիսեան դպրոցի վարչութիւնը կը վարվի այդ յօդուածի մէջ յայտնած մտքի համեմատ. դիպուածը ցոյց տուեց, թէ նա ընդհակառակը վարվեցաւ և մերժեց Նիժից եկած մի քահանայի խնդիրը, որով երկու ուտիացի երեխաներ պէտք է ընդունվէին Ներսիսեան դպրոցը։ Գուցէ Ներսիսեան դպրոցի, և ճեմարանի վարչութիւնները մեզ պատասխանեն ցբաս, ուր պէտք է մնան մեր ուսումնարանում սովորող աշակերտները կամ ինչի համար են պատրաստվում նրանք. չէ՞ որ, մինը քահանայ կը լինի այս ինչ տեղում, միւսը, երրորդը, չորրորդը ուսուցիչ կը լինի ուտիացիների երկրում կամ մի այլ այսպիսի տեղ։» Այդ անկարելի է։ Օրինակ. Նիժի ուսումնարանը 1878 տարվայ ընթացքում ուղիղ 7 ուսուցիչ ունեցաւ, պատճառը կլիման էր, որի ազդեցութեանը չէին կարողանում դիմանալ օտար երկրացիները և մասամբ ժողովուրդը, շրջանը, ուր չէին կարող ապրել այդ ուսուցիչները։ Թէև իմ խօսքս ընդհանրապէս ամեն երկրի ու ժողովրդի վրա է, բայց այստեղ կը մասնաւորեմ խօսքս Նիժի վերաբերութեամբ։ Նիժում, ուր մարդ ձմեռվայ կիսին արժանանում է լսել գորտերի կռկռոցը առաւօտից մինչև կէս գիշեր, ուր մարդ ամառը մոծակներից հազիւ հազ կարողանում է պաշտպանվել մի ծակ մտնելով, ուր մարդ գտնում է մի ժողովուրդ, որին ոչ բան կարող է հասկացնել և ոչ նրանից կարող է մի բան հասկանալ, այդպիսի մարդը, այդպիսի օտարականը դիմանալ անկարող է։ Հետևանքը այն է լինում, որ նա թողնում, փախչում է այնտեղից։ Նիժում, երբ ուզում էք որ լաւ հովիւ, քահանայ լինի, լաւ ուսուցիչ լինի, այդ ուսուցիչը, այդ քահանան պէտք է նիժեցի լինի, սր մնված լինի նիժեցու կաթով, որ շնչած լինի Նիժի օդը, որ մի խօսքով կապված լինի իւր երկրի, հայրենիքի հետ սուրբ, նուիրական յիշատակներով։ Այդպիսի երկրի հետ մինչև մարդուն չը կապի բնական և ֆիզիկական սէրը դէպի հայրենիք, անկարելի է յուսալ, որ մի օտարական, մնալով այդ տեղ, կարողանայ իր բարի նպատակները յառաջ տանել։

Իմ խօսքս ուղղելով նորից դէպի Ներսիսեան դպրոցի և Էջմիածնի ճեմարանի վարչութիւնները, ասում եմ, որ պէտք է երկուսից մէկը լինի. կամ, հազար ու մին դիջողութիւն անելով ուսումնարանական կանոնների մէջ ընդունել անպատճառ ուտիացի կամ վրաստանցի հային սաների թւում և կրթութիւն տալ և կամ ձեռք քաշել միանգամայն այդպիսի հայերին հայ համարելուց. որովհետև նրանց բաւական է մի կէս դար — և կորած են բոլորովին։ Կարծեմ ճեմարանում, այժմ կան երկու ուտիացի մանուկներ. այդ բաւական չէ իմ կարծիքով. ամենայն տարում երկու ուտիացի կարելի է ընդունել միայն այդ հիմնարկութեան մէջ մինը Նիժից, միւսը Վարդաշէնից, այն գիւղերից, որոնք ուտիացիների կենտրոնն են կազմում։ 1878 թւականի Նիժի ուսումնարանի ցուցակում, ես կարող եմ մի քանի ամենաընդունակ աշակերտների վրա մատնացոյց անել, որոնց պատրաստելով, կարելի էր ընդունել թէ Ներսիսեան դպրոցում և թէ ճեմարանում։

Յ. Հ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Նոյեմբերի 9-ին, ժամը 7-ին երեկոյեան ԹԻՖԼԻՍԻ ամենաբազմամարդ փողոցներից մինի վրա աւազակները յարձակվեցան հարուստ Մարգարովի վրա և վիրաւորեցին նրան խանչալով։

—

Ուրբաթ, նոյեմբերի 16-ին ԹԻՖԼԻՍԻ քաղաքային վարչութեան դահլիճի մէջ պ. Վ. Գ. Պավլով յօգուտ կենդանիների հովանաւորութեան ընկերութեան կը կարդայ մի դասախօսութիւն «Մ ա ր դ ո ւ բ a ր ո յ ա կ ա ն վ ե ր ա բ ե ր ո ւ մ ն դ է պ ի կ ե ն դ ա ն ի ն ե ր ը բ ի բ լ ի ա կ ա ն տ ե ս ա կ է տ ի ց» վերնագրով։ Մուտքը 20 կ. արժէ։ Տոմսակները վաղօրօք կարելի է գնել Ջանջուղազեան եղբայրների խանութներում, որոնք գտնվում են Միրիմանովի և Մուխրանսկու տներում, Մանվելովի խանութում, Բուչկիևվի տանը և Կելերի խանութում, իսկ ընթերցանութեան երեկոյին Դումայի դահլիճի մուտքի մօտ։

—

Մի երիտասարդ խնդրում է մեզ յայտնել, որ նա ցանկանում է գործակատար լինել որ և է վաճառականի մօտ։ Հասցէն կարելի է իմանալ «Մշակի» խմբագրատանը։

—

Մեզ հաղորդում են ՄԵՂՐԻ գիւղից, որ այնտեղ օրերումս վախճանվել է մի 105 տարեկան կին։ Բացի հանգուցեալից Մեղրի գիւղի շրջականերում ապրում են դարձեալ չորս ծերուկներ, որոնց տարիքը անցել են հարիւրից և նրանք դեռ ևս առողջ են։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ մի քանի աղքատ բնակիչներ խնդրում են մեզ առաջարկել քաղաքային վարչութեանը, որ հացի թանգութեան առաջն առնելու համար նոյն միջոցը գործ դնէ, ինչ որ արել է Շուշու մէջ, այսինքն մի յայտնի գումարի ալիւր գնէ և էժան գներով բաժանի աղքատ բնակիչներին։

—

Մեզ հաղորդում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ, որ այժմ այնտեղի Գայանեան օրիորդաց դպրոցում ձրիաբար դասեր են տալիս օրիորդներին։

—

ԹԷԼԱՒԻՑ մեզ գրում են. «Ամեն մէկը, որ այբուբէն գիտէ այստեղ աշակերտներ է պահում և դասեր է տալիս։ Օրերումս մի քանի երիտասարդներ ստորագրութիւն բացին յօգուտ «Արարատեան» ընկերութեան։ Մի քանի անձինք ստորագրել են 5 մինչև 15 րուբլ։ Ստորագրութեան առաջադիմութիւնը կախված է երիտասարդների եռանդից։»

—

Մեզ հաղորդում են ԹԷԼԱՒԻՑ, որ այնտեղ հասարակ ալիւրի պուդը 2 րուբլի արժէ, այնու ամենայնիւ քաղաքում ալիւր չը կայ։ Եթէ բերում են մի կամ երկու ջուալ, առաջ հասնողները չու-

---

գրկում իրանց մի քանի բաւականութիւններից, որպէս են՝ երբեմն թատրոն գնալ, տեսնել մի լաւ պիեսա, լսել մի նշանաւոր երաժշտի, հասարակաց գրադարանից գիրք վեր առնել, կամ ընկերութեամբ վճարելով, ստանալ մի լրագիր, ամսագիր և այլն։ Լինում են և այնպիսի երախտաւորներ, որ իրանց վաստակած փողի աւելորդով օգնում են ընկերներին, կամ ուղարկում են իրանց չքաւոր ծնողներին, որոնց թողել էին հայրենիքում։ Յայտնի բան է, որ միջոց ունեցող գիմնազիստները, որոնք ստանում են ծնողներից ամսական 50-60 րուբլի, բոլորովին տարբեր պայմանների մէջ են սովորում։ Լաւ զահաւորած սենեակ, լաւ ճաշ, զանազան տեսակ զուարճութիւնները և գրասանքները նրանցից շատ ժամանակ են խլում, և այս պատճառով նրանք լինում են աւելի թոյլ ուսանողներ, քան թէ իրանց աղքատ հայրենակիցները։

Ես դառնում եմ դէպի այն աշակերտները, ոռնք ուսանելու համար Թիֆլիս կամ ուրիշ քաղաքներ չեն գնում, այլ աւարտելով գաւառական միջնակարգ դպրոցներում, մնում են այնտեղ և գործում են իրանց հայրենիքում։

Մեր ժամանակից 20—30 տարի առաջ, և կարելի է ասել այն օրից, երբ ռուսները տիրապետեցին Կովկասը, հայ երիտասարդութեան առջև բացվեցաւ մի ընդարձակ ասպարէզ։ Նոր տիրապետողները անծանօթ լինելով երկրին և տեղային պայմաններին, և որ աւելի կարևորն է, իրանցից պատրաստի մարդիկ չունենալով, որ գիտենային զանազան ցեղերի լեզուները, կարօտ էին տեղային գործիչների նոր կառավարութեան բոլոր հիմնարկութիւնների մէջ։ Հայերի մէջ գտան ընդունակ գործիչներ։ Փոքր ի շատէ ռուսերէն խօսող երիտասարդը, փոքր ի շատէ ռուսերէն գրել կարդալ իմացողը ստացաւ տեղ, պաշտօն և ծառայութիւն։ Դատարանները, պոլիցիաները, գանձատները, փօստերը և մաքսատները լցվեցան հայերով։ Ժամանակի սաստիկ պահանջը խտրութիւն չէր դնում ոչ անձերի և ոչ ընդունակութիւնների մէջ, բաւական էր, որ գործը «եօլայ էին տանում»։ Այսպէս շատերը հարստացան, շատերը բարձր աստիճանների հասան։

Բայց հետզհետէ պահանջը պակսելով, և կառավարութեան հիմնարկութիւնները աւելի կանոնաւոր ձև ստանալով, ծառայել ցանկացողներից պահանջվեցաւ մի որոշ չափով գիտութիւն։ Այժմ կարելի է հասկանալ, թէ գաւառական դպրոցներից դուրս բերած ողորմելի գիտութեան համեմատ բստացած պաշտօնը ինչ կը լինի։ Համարեա բոլոր աւարտողները սկսում են գրագրութիւնից կամ ստոր պաշտօններից։ Սարսափելի բան է ամբողջ կեանքում թեքված լինել գրասեղանի վրա, գրել և միշտ գրել։ Մարդը դառնում է կատարեալ մեքենայ, երբ աշխատում է ձեռքը միայն, իսկ գլուխը մնում է անգործ։ Այստեղից հասկանալի է այն իղիօտութեան հասած բթամտութիւնը մեր ծառայողների, որ խոկոյն աչքի է զարկում, երբ նրանց հետ խօսում ես։ Մշտապէս թեքված լինելով գրասեղանի վրա, նրա իրանը նոյնպէս ծալված դիրք է ստանում.—այդ ներգործութիւնը անցնում է սրտի, հոգու և ամբողջ բնաւորութեան վրա։ Նրա մէջ ուղիղ ոչինչ չէ մնում։ Սաստիկ դիւրաթեք է լինում նա. ամեն հողմից շարժվում է և ամեն ճնշման ներքոյ խոնարհվում է։ Այդ յատկութիւնները նպաստում են նրա յառաջադիմութեանը, և քիչ չէ պատահում, որ ծերութեան հասակում դառնում է ստօլնաչալնիկի օգնական, կամ մի աւելի բարձր պաշտօն է ձեռք գցում։

Դատաստանական բարենորոգումներից յետոյ՝ ռուսերէն խօսել և գրել կարդալ իմացող երիտասարդների համար բացվեցաւ մի նոր ասպարէզ ևս, աւելի ազատ և աւելի շահաւէտ։ Բոլորը վարակվեցան փաստաբանութեան ախտով և սկսեցին սերտել օրէնքների ստատուտներ։ Շատերը առանց ամենափոքր տեղեկութիւն ունենալու իրաւաբանութիւնից, ընդունում էին մեծ-մեծ գործեր։ Դրանք աւելի թարգմաններ էին իրանց հաւատարմատարների կողմից, քան թէ փաստաբաններ։ Ժողովուրդը չը գիտէր դատարանի լեզուն, ստիպված էր խօսող վարձել։ Բայց այս տեսակ անկիրթ, անուս փաստաբանների յաջողութիւնը մի քանի տարի միայն տևեց, երբ սկսեցին նրանցից պահանջել մի որոշ չափով գիտութիւն և վկայական։ Մեծ մասը զրկվեցաւ իր պարապմունքից և ասպարէզը մնաց բարձր ուսում ստացածներին։

Գաւառական դպրոցներում աւարտող երիտասարդներից ոչ բոլորը մտնում են արքունական ծառայութիւնների մէջ։ Ստոր պաշտօնով, չնչին ռոճիկ ստանալով, դժուար է ամբողջ ընտանիք պահել։ Նրանք տեսնում են, որ վաղեմի ժամանակների շահերը չեն մնացել, և ինչպէս ասում են՝ «խէրը դուրս է եկել»։ Իսկ զինուորական ծառայութեան մէջ մտնողները բոլորովին աննշան թիւ են կազմում։ Շատերը սկսում են վաճառականութիւն անել, ձեռք են զարկում կապալների, կամ ազգային դպրոցներում վարժապետութիւն են անում։ Սակաւ է և այնպիսիների թիւը, որ քահանայ դառնային, կամ մտնէին մի վանքի մէջ վարդապետ լինելու համար։ Առհասարակ պէտք է ասել, որ գաւառական դպրոցների պտուղները խիստ փոքր յառաջադիմութիւն են գործում կեանքի մէջ։ Այժմ օր ըստ օրէ սահմանափակվում է այն բախտաւորների ասպարէզը, որոնք շատ փոքր գիտութեամբ, կամ ոչինչ գիտութիւն չունենալով, կարողանում էին առաջ գնալ։ Ես չեմ խօսում մի քանի անհատների մասին, որոնք ինքնակրթութեամբ և բնական խելքով իրանց համար ճանապարհ են բաց անում առաջ գնալու։

Այժմ խօսենք գաւառացի ուսանողների մասին, որոնք դիմում են Մոսկվա, Պետերբուրգ, արտասահման, և համալսարանական բարձր ուսում ըստանալով, վերադառնում են դէպի իրանց հայրենիքը։

Գաւառացի ուսանողները գլխաւորապէս աւարտում են իրաւաբանական և բժշկական ֆակուլտետներում. երկու մասնագիտութիւններ, որոնց մասին այժմ մեծ պահանջ կայ. Վերադառնալով իրանց հայրենիքը, փոքրիկ քաղաքի տխրոյն և տխուր կեանքը, կարծես, շուտով ձանձրացնում նրանց. մի քանի ամիսներ որպէս հիւր մնում են ծնողների մօտ, յետոյ գնում են Թիֆլիս, ուր կեանքը աւելի վայելուչ պայմանների մէջ է դրված, ուր ասպարէզը լայն է, ուր վերջապէս կարող են մի հարուստ աղջկայ հետ պսակվել։ Կարծես նրանք այնքան մեծ և խոշոր մարդիկ լինէին, որ փոքրիկ քաղաքներում չեն զետեղվում։ Խիստ սակաւներին միայն պատահում է մնալ գաւառներում, բայց նրանք ևս իրանց կնիկները բերում են Թիֆլիսից, հայրենիքում իրանց զոյգը չեն գտնում։ Իրաւաբանները կամ պարապում են փաստաբանութիւնով, կամ նահանգական դատարանի անդամի պաշտօն են վարում, կամ բաց են անում նոտարիուսի կանտորա և կամ հաշտարար դատաւոր են դառնում որ և իցէ փոքրիկ քաղաքում։ Բժիշկները չեն պարապում ազատ պրաքտիկայով, այլ արքունական պաշտօնի մէջ են վարում իրանց ծառայութիւնը։

Բայց ինչ որ աւելի աչքի է զարկում, այն է, որ այդ բարձր ուսում ստացած երիտասարդները գաւառներում շուտով ենթարկվում են շրջանին, և այն աստիճան փոխում են իրանց գոյնը, որ չես կարող ճանաչել, թէ մի ժամանակ դրանք ուսանողներ են եղել։ Ես մի քանիսներին միայն ճանաչում եմ, որոնք խոկապէս չեն կորցրել իրանց արժանաւորութիւնները, գործում են, աշխատում են, և ցոյց են տալիս կենդանութեան նշոյլներ։ Բայց մեծ մասը այն աստիճան վայրենացել և բըթամտացել են, որ կարծես թէ, ապրում են մի առանձնացած կղզու մէջ, որը բոլորովին կտրված էր ուսումնական աշխարհից։ Ոչինչ չեն կարդում, ոչ մի ժամանակակից հարցով չեն հետաքրքրվում, ուտում են, խմում են, քնում են, հաստանում են, և պատահած ժամանակ արհամարհանքով ժպտում են, երբ խօսում են նրանց հետ մի ազգային կամ հասարակական խնդրի վրա, կարծես, կամենալով ասել, թէ «մենք ամեն բան փորձեցինք, այստեղ ոչինչ չէ կարելի շինել»։ Մեր դպրոցները, մեր եկեղեցին, մեր նոր լեզուն, մեր լրագրութիւնը, մեր նոր ծաղկող գրականութիւնը այն աստիճան բարկացնում են նրանց, որ մինչև անգամ ասել են տալիս, թէ «խենդացել էք, ո՞ւմ համար էք աշխատում, ո՞ւմ համար էք գրում, եթէ մեզ համար է, մենք ամեն բան գիտենք, իսկ եթէ ամբոխի համար է, նա չէ կարդում»։ Անցնում են տարիներ, բարձր ուսում ստացած երիտասարդը ալևորում է, պառաւում է, բայց դարձեալ նա իրան երևակայում է նոր մտքի, նոր գաղափարների ներկայացուցիչ, չը նայելով, որ նրա շուրջը ամեն ինչ փոխվել էր, իսկ ինքը անշարժ, անփոփոխ մնացել էր իր տեղում, յառաջադիմութեան մի քայլ անգամ չանելով։

(Կը շարունակվի)

տով գնում են։ Թէլաւում ոչ մի հացթուխի խանութ չը կայ։

—

Կենդանիների հովանաւորութեան ԹԻՖԼԻՍԻ ընկերութեան անդամները հրաւիրում են նոյեմբերի 20-ին երեկոյեան $7\frac{1}{2}$ ժամին ներկայ գտնվել ընդհանուր ժողովին, որ լինելու է գիւղատնտեսական ընկերութեան բնակարանի մէջ, Բարիատինսկայա փողոցի վրա, Ալէքսանդրեան այգիում։ Կարող են ներկայանալ նոյնպէս այն անձինք, որոնք հետաքրքրվում են կենդանիների հովանաւորութեան գործով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՅՏ ՏԵՏՐԱԿ ԵՒ ԽՆԴԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՄԱՆՑ

—

Յունիս 23-ին Սըր Հէնրի Լէյըրտ Հայաստանի և Փոքր-Ասիոյ բարենորոգմանց նկատմամբ Լորտ Սալիսպըրիի ղրկած մէկ գրութեանը մէջ կըսէ.

«Ասիական Թուրքիոյ գաւառաց մէջ Սուլթանին կողմանէ Վ. Ն. Թագուհւոյն կառավարութեան խոստացուած բարենորոգմանց գործադրութեան ձեռք զարնելու ոչ միայն կարևորութեան՝ այլև անհրաժեշտ հարկին վրա վերջին օրերս շարունակ դիտողութիւններ ըրի Մեծ Եպարքոսին և Գարաթէոտորի փաշային։ Ասոնց յիշեցուցի թէ յունիս 4-ի պայմանադրութեան ստորագրուելէն 'ի վեր տարի մ'անցաւ, և սակայն Դուռն Անգղիոյ առջև յանձն առած պարտականութիւնները կատարելու համար խիստ քիչ բան կամ ոչինչ ըրաւ։ Ասիական Թուրքիոյ քրիստոնեայ ժողովուրդները տակաւին ստիպողաբար ապահովութիւն կը խնդրեն իրենց կենաց ու ընչից համար, և խիստ յուսաբեկ են տեսնելով որ Թուրք կառավարութեան կողմանէ Վ. Ն. Թագուհւոյն կառավարութեան եղած խոստմանց հակառակ որ և է միջոց ձեռք չէ առնուած իրենց պաշտպանութեան՝ ինչպէս նաև իրենց մահմետական հպատակակիցներուն հետ հաւասարութիւն ունենալու համար։

«Փոքր-Ասիոյ շատ կողմերը տիրած անիշխանութեան, և Չէրքէզաց, Քրդաց և ուրիշ ըմբոստ ժողովրդոց կողմանէ Իսլամաց և Քրիստոնէից վրա հաւասարապէս ի գործ դըրուած ծայրայեղութեանց նկատմամբ մեր հիւպատոսական պաշտօնակալներէն և ուրիշ արժանահաւատ աղբիւրներէ եկած բազմաթիւ տեղեկագրերն յիշեցի, զորս արդէն Դըրան ներկայած էի։ Թէպէտ տարակոյս չը կայ թէ շատ տեղեր իշխանութիւնք անկեղծապէս կը փափաքին վերջ տալ իրաց այս վիճակին, այսու ամենայնիւ լաւ ոստիկանութիւն մը չը գտնուելուն պատճառաւ անկարող են, և կերևի թէ տակաւին որ և է միջոց ձեռք չէ առնուած ազդու ոստիկանութիւն մը հաստատելու, մինչդեռ Բարձր. Մեծ Եպարքոսը քանիցս ապահոված էր զիս թէ կազմուելու վրա է։

«Ես ըսի թէ անգղիական կառավարութիւնըն իւր ձեռքն ապացոյց մ'ունենալու համար թէ Դուռը լրջապէս մտադիր է Անգլո-Թուրք պայմանադրութիւնը գործադրելու, պէտք է որ գոնէ սկզբնաւորութիւն մը լինի նահանգի մը մէջ։ Արդար լինելու համար պէտք է ըսեմ որ թէ Խայրէտտին փաշան և թէ Գարաթէօտորի փաշան կատարելապէս կընդունին թէ իմ գանգատներս իրաւացի են։ Ն. Բարձրութիւնն բսաւ ինձ թէ իմ յիշած բարենորոգմանց ինք ձեռք պիտի զարնէր ոչ միայն մէկ նահանգի, այլ ասիական երեք նահանգաց մէջ, և թէ արդէն քննութիւն բռած էր այս գործը։ Դրամի պէտքը կար, որ ոստիկանութեան մը կազմութեան պէս ինչ ինչ էական բարենորոգմանց գործադրութեան մեծ արգելք մ'էր, բայց եւմտական ծրագիր մը կը պատրաստէր, որ եթէ յաջողի, կը յուսայ թէ կառավարութեան դրամական պէտքը պիտի լցնէ։»

Սըր Հէնրի Լէյըրտ յուլիս ամսոյ մէջ Թարապիայէն Լորտ Սալիսպըրիի ուղղեալ մէկ գրութեանը մէջ կըսէ թէ արդէն քանի մ'անգամ իմաց տուած էր թէ փորձ մը կը լինի Ասիական Թուրքիոյ մէջ Հայաստան մը հաստատելու, զոր Եւրոպա կամ Ռուսիա իբրև ինքնօրէն նահանգ մ'և ի վերջոյ իբրև անկախ պետութիւն մը պիտի կազմէ եղեր։ Սըր Հ. Լէյըրտ այս մասին կըսէ.—«Չը կըրնար սպասուիլ որ Դուռն՝ եւրոպական Թուրքիոյ մէջ առած փորձառութենէն յետոյ որ և է բան մ'ընէ այդ ձեռնարկը քաջալերելու։ Դուռն «Հայաստան» անունով նահանգ կամ Վիլայէթ, չը ճանաչեր, անուն մը՝ որ անծանօթ է իրեն և բնականաբար, այդ անուամբ պաշտօնի արտօնագիր (եքսեքուէթուր) մը չը պիտի տայ հիւպատոսի մը։ Նոյն եղանակաւ պիտի կրնայինք պաշտօնի արտօնագիր մը խնդրել «Հրէաստանի» համար ալ։ Այսու ամենայնիւ քանիցս ազդարարեցի Դրան որ եթէ իր խոստացած բարենորոգումները փութով չը գործադրէ Սուլթանին ասիական երկիրներուն մէջ և ժողովրդոց պաշտպանութիւնն ու արդարութեամբ և հաւասարութեամբ կառավարութիւնը չապահովէ, Հայկական ազգայնութեան խնդիր մը կրնայ ծագիլ, որուն հաւանականաբար վախճանը պիտի լինի Սուլթանին իշխանութեան և երկիրներուն վերստին նուազումը։»

Քիւրդստանայ մէջ Կօնիկ °) գաւառի Հայոց դէմ գործածուած բռնութեանց վրա Վ. Ն. Թագուհւոյն կառավարութեան յատուկ ուշադրութիւնն հրաւիրուած լինելով, Սըր Հէնրի Լէյըրտ յուլիս 12-ին ծանուցագիր (ն օ թ վ ե ր պ ա լ) մը ղրկեց Բ. Դուռն և յոյս յայտնեց թէ յանցաւորները պատժելու և ժողովրդեան պաշտպանութիւն ընելու համար պէտք եղած միջոցները ձեռք պիտի առնուին, մանաւորապէս Օկնօայի °) բնակչաց համար, որ վերոյիշեալ Կօնիկ գաւառին մէջ է։ Ծանուցագիրն այսպէս կը շարունակէ.

«Այս գիւղին մէջ գործոց ստացած վիճակն Արևելեան Անատոլուի Քիւրդստան անուան ներքև պարունակեալ մէկ մեծ մասին մէջ ալ տիրել կը թուի դժբաղդաբար։ Այս մասին Բ. Դրան յատուկ ծանօթութիւն տալով Վ. Ն. Թագուհւոյն դեսպանին նպատակն է անոր ամենալուրջ ուշադրութիւնն հրաւիրել այն անտանելի հարստահարութեան վրա, զոր կը կրեն Սուլթանին Հայ հպատակներն, և կը յուսայ թէ ամենազդու միջոցներ ձեռք պիտի առնուին գործադրելու համար Ն. Կ. Վեհափառութեան այն դիտաւորութիւններն ու խոստումները թէ իւր բոլոր հպատակներն՝ առանց ցեղի և կրօնի խտրութեան՝ կատարելապէս հաւասար վիճակի մը մէջ պիտի դրուին և իւր պաշտպանութիւնը պիտի վայելեն։ Դժբաղդաբար կերևի թէ Վ. Ն. Թագուհւոյն դեսպանին յիշած գաւառաց մէջ կեցած միակ իշխանութիւնը Քիւրդ աղայից և պէյերու իշխանութիւնն է, որք իրենց ձեռաց ներքև գտնուած տարաբաղդ քրիստոնեաները կը կողոպտեն, կանպատուեն և կը հարստահարեն։»

Յուլիս 17-ին Սըր Հ. Լէյըրտ հետևեալ ծանուցագիրը (ն օ թ վ ե ր պ ա լ) ղրկեց Բ. Դուռն, որով վերջերս անուանեալ դատական պաշտօնատարաց և հսկող տեսչաց (Ատլիէ Միւֆէթթիշլէրի) մէջ եւրոպացի չը գտնուելուն վրա ուշադրութիւն կը հրաւիրէր։

Թարապիա 17 յուլիս «Վերջերս անուանեալ և ցուցակը պաշտօնապէս Թուրք լրագրաց մէջ հրատարակեալ դատական պաշտօնատարաց և դատարանաց հսկող տեսուչներուն վրա Վ. Ն. Թագուհւոյն դեսպանին ուշադրութիւնն հրաւիրեցաւ։ Դեսպանը կը ցաւի տեսնելով որ ատոնց մէջ Եւրոպացի չէ ընդունուած։ Վ. Ն. Թագուհւոյն դեսպանը պարտի յիշեցնել Դրան թէ Սաֆվէթ փաշային անցեալ տարւոյ հոկտ. 24-ի ծանուցագրին մէջ ըսուած էր թէ—«պէտք եղած հմտութիւններն ունեցող օտարազգիք կրնան ընդունուիլ դատական հսկող տեսչաց մէջ, զորս կայսերական կառավարութիւնը մտադիր է ղրկել ամեն Վիլայէթ, որպէս զի դատական վարչութեան վրա հսկողութիւն ընեն։»

«Վ. Ն. Թագուհւոյն դեսպանը վստահ է որ Բ. Դուռը պիտի փութայ ի գործ դնել բարենորոգումներն, որոց Անգլիական կառավարութիւնը խիստ մեծ կարևորութիւն կուտայ, և որոց վրայ պնդելու իրաւունք ունի։

Ուրիշ ծանուցագրի (ն օ թ վ ե ր պ ա լ) մը մէջ ալ Սըր Հ. Լէյըրտ կը պնդէ որ Կարնոյ նահանգին նոր ոստիկանութեանը մէջ Եւրոպացի սպայք ալ գործածուին։ Արդէն յիշեալ նահանգը ղրկուած կայսերական յանձնախումբն այս տնօրէնութեան կարևորութիւնը Բ. Դըրան յայտնած էր։ Սըր Հ. Լէյըրտ կըսէ թէ. —«Կարնոյ վիլայէթին համար ազդու ոստիկանութեան մը կազմութիւն յատկապէս փափաքելի է այդ նահանգին գէշ վիճակին և տեղական Իսլամ գլուխներէ քրիստոնեայ ժողովրդեան կրած հարստահարութեանց և կեղեքմանց պատճառաւ։ Հետևաբար, Վ. Ն. Թագուհւոյն դեսպանը կը յուսայ թէ Բ. Դուռն՝ Անգլիական կառավարութեան առջև յանձն առած պարտականութեան համեմատ՝ այդ նահանգին ոստիկանութեան մէջ Եւրոպացի սպայներ պիտի գործածէ։»

Յուլիսի 17-ին Թրօթթըր հազարապետը Քօմիսէրներուն գործոց նկատմամբ Կարինէն Լորտ Սալիսպըրիի գրած մէկ նամակին մէջ կըսէ.—«Վերջին շաբթուս մէջ քանի մը նամակներ առի Տիարպէքիր բնակող և գործոց վիճակին լաւ տեղեկութիւն ունեցող իմ քանի մը բարեկամներէս, որք տեղւոյ բարենորոգմանց կայսերական յանձնախմբին վրայ ուշադրութեան արժանի տեղեկութիւններ կուտան։ Կերևի թէ այս Քօմիսէրք ազնիւ և կարող մարդիկ են, բայց գէշ խորհրդականաց ձեռք ինկած լինելով, դատական բարձր պաշտօններու համար այնպիսի անձինք անուանած են, որոց ինչ ատտիճան առարկելի հանգամանք մը ունենալն ես անձամբ գիտեմ։ Ես այնպէս համոզուած եմ թէ այս երկրին թըշուառութիւններն ամենէն առաջ կառավարական պաշտօնատարաց գօշաքաղութեան ու յոռի ընթացից արդիւնքն են, և ես համամիտ եմ իմ թղթակցիս թէ բարենորոգում անհնար է այնպիսի անձանց հետ, որոց բարձր պաշտօններու կոչուիլը կը ծանուցանէ։»

Կապոյտ տետրակին պարունակած վերջին գրութիւնն Անգլիական ընդհանուր հիւպատոս Ուիլըսն զօրապետին կողմանէ Սեբաստիայէն օգոստ. 6 թուով ղրկուած է Սըր Հէնրի Լէյըրտի և Անատօլուի մէջ գործոց վիճակին վրայ ընդհանուր նկարագիր մը կընէ։ Զ. Ուիլըսն յատկապէս կը յանձնարարէ որ ոստիկանութեան կրթեալ մարմին մը կազմուի։ Դատական ատենից վիճակը խիստ գէշ է, և տեղական խորհուրդները թէև տեսականապէս ժողովրդէն ընտրեալ, իրապէս տեղական կառավարութեան կողմանէ անուանեալ են, և կամ այդ խորհրդոց աթոռները վաճառուած և ծախու առնուած են։ Զօշաքաղութիւն և յոռութիւն ամեն կողմ կը տիրեն, և բանտարկութիւնը, կամ բանտարկութենէ ազատութիւնը կաշառի գործեր են։ Սակայն, կըսէ Զ. Ուիլըսն, ժողովրդեան ամենէն աւելի պէտք ունեցած բարենորոգումն է տուրք հաւաքողներուն անգութ կեղեքումներէն՝ ինչպէս նաև վաշխառուաց սարսափելի ագահութենէն ազատիլ։

(Մասիս հոկտ. 24)

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 9/21 նոյեմբերի։ Սիմլայից պաշտօնապէս հաղորդում են, որ Թուրքէստանից վերադարձան 5 ամենահեռաւոր գնդեր, և բանակ դրին Կաբուլի մօտերքը. նրանք շուտով կարձակվեն և կը վերադառնան իրանց տները. իսկ Կաբուլի միւս գնդերը կը դիմեն դէպի Թուրքէստան, որովհետև յոյս չը կայ, որ նրանց ռոճիկ տրվի։ Անգլիական մինիստրների վերջին խորհրդի ժամանակ՝ Սէլիսբիւրի ներկայացրեց խորհրդարանի քննութեանը Թիւրքաց դեսպանի առաջարկութիւնները։ Թիւրքիայի և Անգլիայի մէջ եղած նոր բանակցութիւնները շուտով վերջ կը ստանան։

ՊԵՇՏ, 9/21 նոյեմբերի։ Ազատամիտ կուսակցութիւնը միաձայն հաւանութեամբ ընդունեց այն ծրագիրը, որ որոշում է բանակի քանակութիւնը համաձայն պատերազմական թօշակի տասնամեայ ժամանակամիջոցի։

ՕԴԷՍՍԱ, 10 նոյեմբերի։ Այսօր Կ. Պօլսից հասաւ այստեղ Լօբանով-Րօստովսկին և երեկոյեան 9 ժամին փօստային գնացքով Վօլօչիսկի ճանապարհով ուղևորվեց դէպի Վիէննա։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 10/22 նոյեմբերի։ Բօգօրօդիի բացատրութիւնները հանգստացրին սուլթանին. Բօգօրօդի կը վերադառնայ Րումէլիա։ Չէրնօգօրիան յայտնեց Բ. Դրանը, որ եթէ մինչև նոյեմբերի 15-ը չը յանձնեն նրան Գուսինիէ, այն ժամանակ չէրնօգօրցիները նըրան բռնութեամբ կը վերցնեն։ Այն լուրը, թէ Բէկէր-փաշան Փոքր-Ասիայում բարձր պաշտօն է ստացել, սուտ չէ։ Չէրնօգօրիան կառավարութիւնը պնդում է, որ Գուսինիէն յանձնեն իրան։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 նոյեմբերի։ Սէնատը Լանդսբէրգի կասացիօնական բողոքն առանց հետևանքի թողեց։

ԴՈՒԲԼԻՆ, 10/22 նոյեմբերի։ Երէկ երեկոյեան այստեղի նահանգական դատարանի շէնքի մէջ տեղի ունեցաւ մի բազմաթիւ միտինգ. միտինգի նպատակն էր բողոքել մօտերս պատահած կալանաւորութիւնների դէմ. ժողովին նախագահում էր Գրէյ։ Ժողովը հաստատեց մի քանի եզրակացութիւնների, որոնց հիման վրա կալանաւորութիւնները հրատարակվում են կամայականութեան արգասիք, և ընդդէմ սահմանադրութեան. բացի այդ՝ այսպիսի վարմունքով այդ կալանաւորութիւնները կարող են ամբոխի դէպի օրէնքների անաչառ գործադրութիւնն ունեցած վստահութիւնը թուլացնել։ Իրլանդացիները հրաւիրվում են սահմանադրական օրէնքների համաձայն բոլոր միջոցներով յայտնել իրանց դժգոհութիւնը կառավարութեան բռնած ընթացքի դէմ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 9 նոյեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակն առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 12 կ., երկրորդ 93 ր., երրորդ 93 ր. 37 կ., չորրորդ 93 ր., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակն արժէ 228 ր. 25 կ., երկրորդ 223 ր. 25 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակն արժէ 90 ր. 25 կ., երկրորդ 90 ր. 25 կ., ոսկի 7 ր. 84 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25,25 պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Գերմանիայի վրա արժէ 214 մարկ., Փարիզի վրա 265 ֆրանկ։ Տրամադրութիւնը խաղաղ է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Պ. Եղիշէ Վ. Մեծատուրեանցի յօրինած «Երգարան աղջկանց և աշակերտուհեաց Հայկական ուսումնարանաց» վերնագրով գրքոյկի 1 հատորն արդէն տպագրված է: Օտարաքաղաքացի ցանկացողք կարող են դիմել Թիֆլիսում առ գրավաճառանոցն մեծ պ. Գրիգորեանցի, իսկ Ախալցխայում առ հեղինակն պ. Ե. Մեծատուրեանց, և առ պ. պ. Յարութիւն, Բագարատ և Մկրտիչ Արապաճեանցն. Իւրաքանչիւր օրինակի գինն է 1 րուբլի. փոստայի ծախքը առնողի վրա է:

3—3

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ «ԻՇԽԱՆ ԻՎԱՆ ԿՈՆՍՏԱՆՏԻՆՕՎԻՉ ԲԱԳՐԱՏԻՕՆ-ՄՈՒԽՐԱՆՍԿԻ ԵՒ ԸՆԿ.»

Իշխան Իվան Կոնստանտինովիչ Բագրատիօն-Մուխրանսկի յայտնում է, որ իր հիմնած ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏԱՆ բացումն և գործողութիւնները կը սկսվեն ներկայ տարվայ Նոյեմբերի 1-ից: Առևտրական տան ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ գտնվում է Թիֆլիսում, Րուսկի բազար հրապարակի վրա ՏՈՒՆ № 10

4—4

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ հրաւիրում է ցանկացողներին ընդունել 1) ժամանակաւոր առևտրական բնակարանների շինութիւնը Կախետինսկայա հրապարակի վրա, Հալաբար և Ռուսաց փողոցի վրա, 2) Սապէօրնայա և Մալայա Վօդօվօզնայա փողոցների վրա գտնված քաղաքային տան շինութեան փոփոխելը և լրացնելը, ներկայ գտնվել աճրդախօսութեանը, որ լինելու է քաղաքային վարչութեան մէջ հինգշաբթի Նոյեմբերի 15-ին առաւօտեան 12 ժամին: Աճուրդը կը լինի բերանացի և վերջնական առանց կրկնաճուրդի: Թոյլ է տրվում նոյնպէս ներկայացնել ծածկված յայտարարութիւններ: Աճուրդը կարող է լինել թէ երկու գործերի համար միասին և թէ իւրաքանչիւրը առանձին: Պայմանների և նախագծերի հետ կարելի է ծանօթանալ վարչութեան մէջ ամեն օր առաւօտեան 10 ժամից մինչև 2-ը, բացի տօներից:

3—3

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ

Մ Ե Ծ Ա Դ Ի Ր Ե Ւ Փ Ո Ք Ր Ա Դ Ի Ր

Օ Ր Ա Ց Ո Յ Ց Ք

1880 Թ.

Հանդերձ չորս նոր հետաքրքրական պատկերներով

և

Ծ ա ղ ե կ Ը ն տ ա ն ե ա ց Ե. տ. յաւելուածով: Որովհետև մենք արդէն բացեցինք Երևանում սեփական տպարան, ուստի մեր ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ կը լինեն պատրաստ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ մէջ:

Գումարով գնողաց զեջումն կը լինի: Մեր տպարանում ընդունվում են չափաւոր գներով ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ:

Մեր հասցէն՝ въ Эривань А. Гуламирянцу. Աբգար Գուլամիրեանց

4—5

ОБЪ ИЗДАНІИ ГАЗЕТЫ

„ТИФЛИССКІЙ ВѢСТНИКЪ"

въ 1880 году.

Съ 1-го ноября будущаго 1880 года **„Тифлисскій Вѣстникъ"** будетъ издаваться **ЕЖЕДНЕВНО, не исключая** ни понедѣльниковъ, ни послѣпраздничныхъ дней, при участіи нынѣшняго состава Редакціи.

Вслѣдствіе увеличенія числа номеровъ газеты, подписная цѣна на газету нѣсколько измѣняется. Годовая подписка назначается: въ Тифлисѣ (съ доставкою на домъ)—12, съ пересылкою по Имперіи—13, съ пересылкою по почтовому союзу—18 руб.

СРОКИ.	Въ Тифлисѣ съ доставкой.		По Имперіи.		По почтовому союзу.	
	РУБЛИ.	КОП.	РУБЛИ.	КОП.	РУБЛИ.	КОП.
На 12 мѣсяцевъ	12	—	13	—	18	—
„ 6 „	6	50	7	—	9	50
„ 4 мѣсяца	4	50	5	—	7	—
„ 3 „	4	—	4	50	5	50
„ 1 мѣсяцъ	1	50	2	—	2	50

Иногородные адресуютъ свои требованія въ Тифлисъ, въ редакцію **„Тифлисскаго Вѣстника"**.

Въ Тифлисѣ подписка принимается, кромѣ конторы газеты (Эриванская площадь, д. № 3), въ газетномъ агентствѣ Шавердова.

ՉԻՒԹԱՅԻՆ ՊԱՏԻՃՆԵՐ

ՆՕՐՎԼԵԳԻԱՅԻ ՄԱՔՐԱԾ ՉԻՒԹԻՑ, որ պատրաստված է Մօսկվայի դեղագործ՝

ԳԻՐՇՖԵԼԴՏԻՑ

Գիւցի Փրանսիական յայտնի պատիճների անհամեմատ թանգ գները դրդեցին ինձ պարապել նրանց արդիւնագործութեամբ և որովհետև պատիճների պատրաստելը գաղտնիք չէ և նրանք իրանց մէջ ոչինչ չեն պարունակում, բացի մաքուր Չիւթից, ես առաջարկում եմ իմ շատ լաւ պատրաստված պատիճները ՓՐԱՆՍԻԱԿԱՆ (ԳԻՒՕՅԻ) ՊԱՏԻՃՆԵՐԻՑ 40% էժան:

Ցոյս ունեմ, որ ռուս բժիշկները և հասարակութիւնը խելացի կերպով կը վերաբերվեն դէպի իմ աշխատանքը, որովհետև նոքա առիթ չունեն ռուսաց փողերով պաշտպանել ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ:

Ծախելու տեղերը. Ռուսաստանի բոլոր դեղատունները և տեղական պահեստները: Գլխաւոր պահեստները. Մօսկվայում, Լուբեանսկի դեղատուն Նաւ. Ի. Գիրշֆելդտի և Ր. Կեօլեր և ընկ. Նիկօլսկիի վրա: Թիֆլիսում Յուրինովի և Բուտոմովի դեղատուն:

24—25

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 13 — Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Յ Ց — ԹԻՖԼԻՍ 1879

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Նոյեմբերի 12-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	5
Հին 84 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1470	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1245	—
Վիդրիչնի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	235	—
Երկրորդ 5% վիդրիչնի »	230	—
Մարսելի կուրսը 270—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	55
Վենայի կուրսը արժէ 121 գլ.	100	—
Դուրեժի բարաթը . . .	4	85
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	310	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	—	—
Շաքարը բրօչկու . . .	7	40
» միւս տեսակը . .	7	15
» չաքար աւազը. .	5	30
» տրանզիտը . . .	5	30
» մաքուր վճառած .	10	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից . . .	8	—
Միւս տեսակը հին սերմից.	7	40
Բուրդը Թուշի. . . .	7	50
» Թարաքամի . . .	4	—
Ալիւրը Շորագալու . .	2	20
» Երևանի . . .	—	—
Գարին	1	40
Մոմը ընաճարպի (стеар.)	12	40
Մետաքսը Նուխվայ. .	180	—
Կախեթունը	140	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	50	—
Ֆրինդոնը (լասը) Ագուլեաց	65	—
Կօֆէն մօկօի	26	—
« լիւանի	22	—
« Մանտինիյօն . .	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները .	1	
Ռուսաստան . . .	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա. . . .	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդականների ընդունելութիւնը ցերեկվա և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կօպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ: Առանձին սենեակներում ամիսը 30—50 րուբլ: Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական:

Երթեւեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան, Բժշկապետ Անանով:

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րօպէ առաւօտեան: Մինչև Միխայիլօվօ (խուռն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րօպէ:

	առաւօտ:	երեկոյեան.
Թիֆլիսից . .	9. 21	5. 18
Գօրր . . .	11. 58	9..43
Միխայիլօվօ. .	1. 29	11. 59
Րիօն. . . .	6. 47	
Փօթի . . .	9. 40	
	առաւօտ:	
Փօթիից. . .	9. 13	
Րիօն. . . .	12. 13	
Միխայլօվօ . .	5. 39	1. 37
Գօրի . . .	7. 5	4. 8
Թիֆլիս. . .	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ. .	90	68	38
Գօրի . . .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ. .	5. 22	3. 92	2. 18
Րիօն . . .	9.	6. 75	3. 75
Փօթի. . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փոստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7: Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան:

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փոստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր: Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ: Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր: Նուխու տրակտից չորեքշաբթի և կիրակի: Բելիկլիւչի տրակտից երեքշաբթի և շաբաթ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կօպ.
Բաց նամակ արժէ .	2
Ռուսաստան և Եւրօպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ. .	7
Ամերիկա	7
Պարսկաստան . . .	7
Հնդկաստան . . .	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը առաւօտեան 9-ից մինչև 1 ժամը:

Երկուշաբթի. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւնների, Քուչարեանց վիրաբուժական և աչքի հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ.:

Երեքշաբթի. Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Րէյխ աչքի հ., Վերմիշեվ ներքին հ., Ժուրավլեվ վեներական և կաշու հ., Բաբօվ կրծքի և ներքին հ.:

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ ներքին հ., Աստուածատուրով կանանց հ.:

Հինգշաբթի. Վերմիշեվ և Բուդկօվսկի ներքին հ., Քուչարեանց սիֆիլիսի և միզային գործարանների հ., Ժուրավլեվ ջղային հ.: Բաբօվ կրծքի և ներքին հ.:

Ուրբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ., Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ., Աստուածատուրով վեներական և կաշու հ.:

Շաբաթ. Վէրմիշեվ ներքին հ., Րէյխ աչքի հ., Ժուրավլեվ վեներական և կաշու հ.:

Օբրէխտ, ատամի հ., ընդունում է իր տանը ամեն ժամանակ աղքատ հիւանդներին Բժշկանոցի տոմսակով:

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ. Ն. Ք. Նամակը չենք տպի: Դուք մեղադրում էք մի անձնաւորութիւն անպնութեան մէջ առանց որ և է փաստ կամ ապացոյց բերելու:

—ԱԽԱԼՑԽԱ. Տ. Փ. Հ. Շնորհակալ կը լինենք, եթէ այդտեղից կը թղթակցէք: Հասցէն կը փոխենք: Ձեզանից ստացված բոլոր նամակները տպել ենք:

—ՂՈՒԲԱ. Մ. Ս. «Կարապետ վարժապետը» հետաքրքիր չէ: Գցեցինք զամբիւղը: Այդտեղից լուրեր հաղորդեցէք:

—ԵՐԵՒԱՆ. Ս. Հ. Նամակից լուրեր քաղեցինք. Մնացածը հետաքրքիր չէ:

—ՄՕՍԿՎԱ. Մ. Փ. Նամակը կը տպենք հետևեալ համարներից մէկի մէջ: Այդ համարը չունենք խմբագրատանը:

Дозволено Цензурою 12 Ноября 1879 г. Тифлисъ. Տպարան Ա. Ա. Միխելսոնի Типографія А. А. Михельсона